

Asia: VN/24081/2023-OM-49

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Johdanto

KRIS - Suomen keskusliitto ry kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto oikeusministeriön luonnoksesta hallituksen esitykseksi varmuusvankeuden käyttöönotosta ja elinkautisvankien vapauttamismenettelyn kehittämisestä.

KRIS toimii rikostaustaisille ihmisille suunnattuna järjestönä, jonka tavoitteena on tukea rikoksista irtautumista, päihitteettömyyttä ja osallisuutta yhteiskunnassa. Näkökulmastamme on olennaista, että rikosseuraamusjärjestelmä tukee muutosta ja toivoa eikä vahvasta toivottomuutta.

KRIS – Suomen keskusliitto ymmärtää ja jakaa hallituksen tavoitteen parantaa yhteiskunnan turvallisuutta ja suojata kansalaisia vakavien väkivaltarikosten uusimiselta. KRIS – Suomen keskusliitto kannattaa turvallisuustavoitetta, mutta korostaa muutoksen mahdollistamista ja toivoa rikosseuraamusjärjestelmän ydintehtävänä.

Varmuusvankeus eli vankeuden jatkaminen ilman uutta rikosta siirtäisi järjestelmää kohti mallia, jossa vapaudenmenetysaika ei enää perustu tekoihin vaan arvioon tulevasta. Tämä heikentäisi tuomion ja rangaistusjärjestelmän ennustettavuutta ja oikeudenmukaisuutta ja loisi olosuhteet, joissa tuomitun toivo katoaa.

Toivon ylläpitäminen on yksi tehokkaimmista väkivallan ja rikosten ehkäisykeinoista suljetuissa laitoksissa. Ihminen, joka uskoo muutokseen ja saa siihen tukea, käyttäytyy vastuullisemmin ja hakee yhteyttä yhteiskuntaan sen sijaan, että kääntyy sitä vastaan.

Arvio varmuusvankeuden käyttöönotosta

KRIS – Suomen keskusliitto katsoo, että varmuusvankeuden käyttöönotto sisältää vakavia eettisiä, oikeudellisia ja käytännöllisiä riskejä.

Oikeusturva ja ihmisoikeudet

Varmuusvankeus merkitsee käytännössä rangaistuksen jatkumista ilman tuomiota uudesta rikoksesta. Tämä on todennäköisesti ristiriidassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kanssa.

Alaikäisenä tehdyt teot eivät saa johtaa varmuusvankeuteen, ja niiden huomioiminen aikuisiän arvioissa edellyttää erityistä pidättyvyyttä ja tarkkarajaisuutta.

Toivon ja motivaation katoaminen

Kun vankeuden kesto ei ole enää selkeästi määritelty, menettää tuomittu kyvyn suunnitella tulevaisuuttaan. Tämä voi johtaa välinpitämättömyyteen, väkivaltaisuuteen ja järjestyshäiriöihin vankiloissa.

Kuntoutuksen sivuuttaminen ja riskinarvioiden rajat

Esitysluonnos painottaa vaarallisuuden arviointia, mutta ei riittävästi ota huomioon muutoksen mahdollisuutta. Jokaisella ihmisellä on oikeus tulla arvioiduksi myös sen perusteella, mitä hän tekee muuttuakseen.

KRIS pitää väkivaltariskin arvioinnin kehittämistä tärkeänä. Riskinarvioiden tulisi perustua sekä ammatilliseen että inhimilliseen näkemykseen, jossa otetaan huomioon motivaatio muutokseen, päihteettömyyden ja kuntoutuspolun (Ransun) eteneminen, sosiaalisen verkoston luominen sekä tukipalveluihin ohjautuminen tuomion aikana ja vapautumisen jälkeen.

Liiallinen tukeutuminen riskiarvioihin voi johtaa siihen, että yksilö jää tilastojen vangiksi, vaikka hänen todellinen riskinsä uusintarikollisuuteen olisi pienentynyt ja muutosta olisi tapahtunut. Riskinarvio on vain yksi työkalu, eikä se voi olla ainoa päätöksen perusta.

Elinkautisvankien vapauttamismenettely

KRIS kannattaa vapauttamismenettelyn kehittämistä ja pitää tärkeänä, että siihen sisällytetään:

- moniammatillinen arviointi
- jälkihuollon kehittäminen yhdessä kolmannen sektorin kriminaaliryhmien järjestöjen kanssa
- toimiva mahdollisuus valmistautua vapautumiseen valvotun koevapauden tai muiden porrastettujen mallien kautta

Turvallisuutta lisätään tehokkaimmin, kun ihminen palaa yhteiskuntaan valmistautuneena ja tuettuna.

KRISin ehdotukset varmuusvankeuden sijaan

Varmuusvankeuden sijaan tulee kehittää olemassa olevia keinoja.

Yhdistelmärankaistus

Yhdistelmärangaistus on Suomessa vielä niin uusi seuraamusmuoto, ettei sen toimivuudesta, vaikuttavuudesta tai pitkäaikaisista seurauksista ole kertynyt käytännön kokemusta tai riittävää tutkimusnäyttöä. Juuri siksi olisi perusteltua suunnata huomio ja resurssit ensisijaisesti yhdistelmärangaistuksen arviointiin ja kehittämiseen sen sijaan, että rakennetaan rinnalle uusi varmuusvankeusjärjestelmä.

Ilman luotettavaa tietoa yhdistelmärangaistuksen vaikutuksista seurauksena voi olla, että uusi varmuusvankeus ohjaa järjestelmää kohti raskaampaa ja kalliimpaa kontrollia, vaikka tavoitteet kuten yhteiskunnan turvallisuus ja uusintarikollisuuden vähentäminen voitaisiin todennäköisemmin saavuttaa parantamalla jo käytössä olevaa. Tutkimusnäyttöä tarvitaan yhdistelmärangaistuksen toimivuudesta ennen kuin rakennetaan uusi vankeusajan pituutta lisäävä laki.

Oikeuspsykiatriset resurssit ovat jo nyt tiukoilla, ja arviointeja tarvitaan ennen kaikkea niihin seuraamuksiin, jotka ovat jo käytössä. Siksi asiantuntijavaroimavarat kannattaa suunnata yhdistelmärangaistuksen määrittämiseen ja riskien arviointiin, kuntoutuksen vahvistamiseen ja vapautumisen huolelliseen suunnitteluun – eikä rakentaa sen rinnalle uutta varmuusvankeusjärjestelmää omine arviointiketjuineen ja hallintorakenteineen.

Uusi järjestelmä hajauttaisi resursseja, lisäisi hallinnollista taakkaa ja kustannuksia sekä kasvattaisi samalla riskiä perus- ja ihmisoikeusloukkauksista, jos vankeuden jatkamisen päätökset venyvät yli tuomion pituuden ja jäävät tulkinvaraisiksi arvioiksi ja ennusteiksi. Turvallisuutta ja uusintarikollisuuden ehkäisyä palvelee paremmin se, että nykyinen malli yhdistelmärangaistuksesta tehdään kunnolla toimivaksi.

Tehostettu valvottu koevapaus

Tehostettua valvottua koevapautta kannattaa kehittää ensisijaisena ja kustannustehokkaana keinona hallita vapautumisvaiheen riskejä. Koevapaus siirtää rangaistusajan loppua kontrolloidusti yhteiskuntaan, missä valvonta voidaan toteuttaa teknisillä välineillä ja suunnitelmallisilla tapaamisilla ilman suljetun vankilan raskaita kustannuksia.

Samalla se mahdollistaa työn, koulutuksen ja kuntoutuksen jatkumisen arjessa – eli juuri ne tekijät, joilla uusintarikollisuutta käytännössä vähennetään. RISEn ja yhteistyötahojen tutkimuksissa valvottu koevapaus, etenkin siihen kytketty päihde- ja muu kuntoutus, on kuvattu merkittävästi kuntoutumista ja arjen uudelleenrakentamista tukevaksi: se ei ole pelkkää valvontaa vaan yhdistelmä valvontaa ja tukea, jolla on todettu olevan myönteinen merkitys asiakkaiden kiinnittymisessä rikoksettomaan elämään.

Koevapaus lisää turvallisuutta tukemalla hallittua siirtymää, ei pidentämällä vapaudenmenetystä.

Lopuksi

KRIS – Suomen keskusliitto kannattaa turvallisuutta vahvistavia uudistuksia, mutta varmuusvankeus ei ole oikea keino siihen. Turvallisuus rakentuu vastuullisuudesta, kuntoutuksesta ja toivosta, ei rajoittamattomasta vapaudenriistosta.

Toivon ja muutoksen mahdollisuus tulisi kirjata lainvalmisteluun periaatteellisenä lähtökohtana. Ilman toivoa ei ole turvallisuutta. Vankilat, joissa ihmisillä ei ole toivoa, eivät ole turvallisia kenellekään – ei henkilökunnalle, ei vangeille, eikä yhteiskunnalle.

Ihminen, jolta on viety mahdollisuus muutokseen, on ihminen, joka voi tehdä mitä tahansa, koska hänellä ei ole enää mitään menetettävää. Seurauksena voi olla, että tämä asenne (nothing to lose) leviää vankilakulttuurissa myös niille vangeille, joita ei ole tuomittu varmuusvankeuteen.

KRIS kehoittaa harkitsemaan uudistusta uudelleen ja suuntaamaan käytössä olevat voimavarat kuntouttavaan, toivoa ylläpitävään ja yhteiskuntaan takaisin johtavaan rikosseuraamusjärjestelmään.

Högfors Jarno
KRIS-Suomen keskusliitto ry

Rajamäki Marko
KRIS-Suomen keskusliitto ry